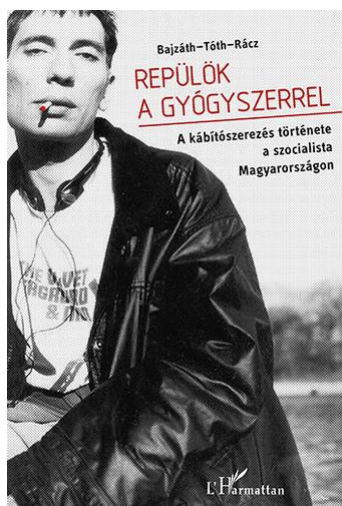

**Bajzátth Sándor, Tóth Eszter Zsófia és Rác Z József:
Repülök a gyógyszerrel.
A kábítószerelés története a szocialista Magyarországon**

L'Harmattan Kiadó, 2014.

Különleges könyvvel ismerkedhet meg az olvasó, ha kezébe veszi Bajzátth Sándor, Tóth Eszter Zsófia és Rác Z József munkáját. Beolvasva betekintést nyerhetünk a hetvenes, nyolcvanas évek magyar társadalmába, drogpolitikájába, az underground zenei színtérhez kapcsolódó szubkultúrákba, és a megismerkedhetünk ex-kábítószerfüggők személyes történeteivel is. A szerzőhármas egyik tagja, Bajzátth Sándor maga is felépült függő, akinek a teljes életútját áttekinthetjük a könyvön keresztül. Tóth Eszter Zsófia történész, a Kádár-korszak elismert kutatója. Főként a mikrotörténelem szemlélet-

módja segítségével, az *oral history* eszköztárát felhasználva vizsgálja a korszakot. 'Puszi Kádár Jánosnak' című kötetében a munkások helyzetét elemezte több saját készítésű életútinterjú alapján, míg a Murai Andrással közösen jegyzett 'Szex és szocializmus' a korszak szexualitásával foglalkozó társadalomtörténeti munka. A harmadik szerző, Rác Z József pszichiáter, pszichoterapeuta szakorvos, a hazai addiktológia egyik legnagyobb szaktekintélye. Több évtizede foglalkozik ifjúsági szubkultúrákkal, fiatalkori devianciákkal, számos publikációja jelent meg a drogfogyasztás szociológiai, társadalmi kérdéseiről. Kutatási módszere kvalitatív, jellemzi az alapos megfigyelés, a "terepmunka", és a félig strukturált interjúk felhasználása. Látható tehát, hogy a két kutató szemléletmódja, módszerei alapvetően hasonlóak, míg kutatási területük eltérő: Tóth Eszter Zsófia történészi-levéltári megközelítése és Rác Z József orvosi-pszichiátriai alapú vizsgálati módszere remekül kiegészítik egymást, Bajzátth Sándor pedig első kézből nyújt hiteles és megrázó képet a korszak drogfogyasztási szokásairól.

A könyv első felében inkább a történészi megközelítés és a drogpolitikai szemszög érvényesül. A szer-

zók itt ismertetik kutatási eredményeiket. Számos levéltári forrás, korabeli újságcikk, rendőrségi jelentés és szakdolgozat feldolgozásával gondoskodtak arról, hogy valóban alapos és hiteles áttekintést adjanak a Kádár-korszak kábítószerelési szokásairól. Az első fejezet a korszak drogpolitikájának rövid történeti áttekintésével indul. Kiderül belőle, hogy a szocialista rendszer nem igazán tudott mit kezdeni a problémával: kezdetben tabusították a témát és igyekeztek nem tudomást venni a jelenségről. Az első ismert, kábítószer-használatból eredő hazai haláleset 1969-ben történt, az első szaktudományos cikk mégis csak pár évvel később, 1973-ban jelent meg e témában Dr. Kisszékelyi Ödön orvos-pszichiáter tollából, aki egy évvel később a pártvezetés figyelmét is felhívta a problémára. Ez az Aczél Györgynek címzett levél – melyre Tóth Eszter Zsófia bukkant rá levéltári kutatási során, és végső soron a könyv alapötletét is adta – állami beavatkozást sürgetett a kábítószerelés visszaszorítása érdekében. Ennek hatására a 70-es évek közepétől intézményesültek a droghasználat ellen tett erőfeszítések, de a rendszer tisztán rendőrségi kérdésként kezelte az ügyet. Prevenció gyakorlatilag nem létezett, és a drogról való leszoktatás módszerei is gyerekcipőben jártak. Súlyosbította a helyzetet, hogy a párt a nyilvánosság előtt tabusította a kérdést. Az első kábítószer-fogyasztással foglalkozó újságcikkek, könyvek, szociográfiák, dokumentumfilmek csak a nyolcvanas évek közepétől jelenhettek meg, egészen addig tilos volt publikálni az ezzel foglalkozó munkákat.

A következő fejezet áttekinti a magyarországi szerhasználati szokásokban fellépő változásokat, a hetvenes évek végére jellemző (Parkán, Gracidin), és a nyolcvanas évek elején elterjedt (Hydrocodin, Noxyron) vényköteles gyógyszerektől a nyolcvanas évek második felére népszerűvé vált mákteaászig. A szerzők egy mai szemmel szurreálisnak tűnő világot mutatnak be, ahol a drogfogyasztók saját készítésű térkép alapján járják sorra a környékbeli patikákat és virágboltokat, hogy beszerezzék napi adagjaikat. A vidéki mákföldek megmetszése közösségi élménynek számított köreikben, néhány módszer pedig – egyfajta szocialista blokkon belüli baráti együttműködésként – lengyel fiatalokkal érkezett az országba. Előfordult még a marihuánás cigaretta, és a drogos társadalom alsó rétege által kedvelt ragasztózás, avagy „szipuzás” is, viszont a „klasszikusnak” számító nyugati szerek csak nehezen juthattak be akkoriban Magyarországra. A szerzők megállapítása szerint létezett ugyan kábítószer-csempészet, de Magyarország akkoriban inkább tranzitornak számított, és egészen a rendszerváltást követő évekig csak elenyésző mennyiség került az utcára a csempésztett szerekből.

A továbbiakban a szerzők a droghasználathoz kapcsolható haláleseteket veszik górcső alá, korabeli rendőrségi iratok alapján. A növekvő számú halálozás és a droghasználattal összefüggő bűncselekmények (lopás, recepthamisítás) 1978-ra a kábítószerkérdés kriminalizálásához vezettek, a fogyasztókat pedig stigmatizálták: deviánsnak, rendszerellenesnek bélyegezték

öket. Az „ellenforradalmár” kitétel is előkerült: ez volt az „eretnek” szó kommunista szinonimája. Aki eltért a dogmáktól, hamar a homlokán találhatta ezt a bélyeget. Számos büntetőper indult kábítószerrel való visszaélés miatt, melyek közül néhányat ismertet is a könyv.

A következő fejezetben a téma médiareprezentációját tekinthetjük át. Jól mutatja a Kádár-rendszer „drogpolitikájának” fonákságát, hogy a kábítószerrel foglalkozó első cikk, a *Pálma és a majmok* csak 1985-ben jelenhetett meg – holott már egy évtizeddel korábban elkészült. Később, a sajtóhírzárlat feloldása után sorra készültek a jelenséget bemutató kiadványok és dokumentumfilmek, 1987-ben pedig egy rockzenei kábítószer-ellenes kampány is indult, *Maradj köztiink* címmel. A soron következő fejezet a rendszerváltás utáni állapotokat mutatja be, korabeli rendőrségi források és szakdolgozatok alapján. Tóth Eszter Zsófia felhívja a figyelmet, hogy drogügyben a korszakhatár nem a rendszerváltás évére, hanem valójában 1992-93-ra tehető. Akkoriban kezdtek ugyanis beáramlani a nyugati szerek Magyarországra, ami a kábítószerhasználat elüzetiesedéséhez vezetett. Korábban inkább összetartó, cserekereskedelmet folytató, szubkulturális jellegű közösségek fogyasztottak drogot, és ebben a közegben nem volt hangsúlyos a pénz szerepe. A „klasszikus” nyugati szerek megjelenése azonban magával hozta a nyugati típusú kábítószer-bűnözés és drogpia kialakulását.

A kötet második felében felépült szerhasználók életútjait kísérhetjük végig. Ez a szekció jóval olvasmá-

nyosabb: két nagyobb, és számos kisebb szerkesztett interjú kapott benne helyet. Az első nagyinterjú Szabó Lászlóval, *alias* Abigéllal készült, aki a korszak egyik legendája: ő az első fiatalos, a kábítószerrel való visszaélés miatt elítéltek Magyarországon. Történetét a szerzők rekonstruálták: csak a könyv elkészültének finisében sikerült kapcsolatba lépniük a most Hollandiában élő Abigéllal, így az interjúrészleteket csak kiegészítésnek használják életútjának bemutatásához. A másik interjúalany Bajzáth Sándor, a könyv egyik írója. A vele készült, szerkesztett interjú inkább autobiográfiai jellegű és végigkíséri a teljes életutat, gyermekéveitől napjainkig. A kötet egyik leghangsúlyosabb része, körülbelül egyharmadát teszi ki a teljes terjedelemnek. Hiánypótló kordokumentum, mivel Bajzáth tizenöt éves pályafutása több nagy drogos korszakon is átível, a nyolcvanas évek kezdetétől egészen a kilencvenes évek végéig. Megismerkedhettünk egy jó anyagi körülmények közé született, tudásra vágyó fiatalemberrel, aki kereste, de nem találta önmagát. Végigkísérhetjük, hogyan kezdett „anyagozni” akkori barátnőjével, hogyan vált függővé, hogyan vallott kudarcot számos leszokási kísérlete, hogyan érte el a mélypontot, majd olvashatjuk a történet ritkaságszámba menő, de szerencsés végkifejletét is. Bajzáth bátran szembenéz a démonaival, nem próbálja megtagadni a múltját, vagy szépíteni a történeteken. A visszaemlékezés hűbavágóan őszinte, és markánsan kiérződik belőle a késő Kádár-korszak fullasztó szürkésege, és a változásra vágyó fiatalság kiút-

keresési vágya. *„Az 1980-as évek eleje, akkor volt ez az iszonyú szürke pártállam teljesen reménytelen időszak. Van ez a Margarethe von Trotta film, az Ólomidő, olyan jó a címe. Az 1980-as évek elejének hangulatát visszaadja, amikor minden úgy áll és nem történik semmi, és az az érzés, hogy ez egész életben így fog maradni.”* Az életút-interjú befejezése után egy különleges párbeszéd megörökítése következik: Bajzát 25 év után újra találkozik Gábrriel György ifjúságvédelmi nyomozóval, aki legutóbbi találkozásukkor recepthamisítás és kábítószerrel való visszaélés gyanúja miatt hallgatta ki őt. A korábban ellentétes oldalon álló felek múltra visszatekintő beszélgetése nagyon érdekes színfoltja a könyvnek.

A záró fejezetekben az interjúkészítés módszertana, a szerhasználók történeteinek jellemző narratívái és azok elemzése is alkotják a vezérfonalat. E tematika szerint haladva számos úgynevezett vándortörténet ismerhetünk meg: különböző emberek történeteit nagyon hasonló motívumokkal. A szerzők megállapítják, hogy ezek az ismétlődő történetek sok esetben az anekdota ismérveit követik. A sztorik többnyire a kábítószerhez kapcsolódnak: megjelennek bennük a közösségkeresés élményével, a patikákkal és dealer-ekkel kapcsolatos anekdoták, és a halott barátokról, a felépülés nehézségeiről szóló történetek is. Ez a szakasz a leginkább szociológiai szemléletű a kötetben. Az utolsó fejezetben a szerzők összegzik kutatási eredményeiket: többek között megállapítják, hogy a droghasználókban nem érdemes

politikai ellenállók látni, magatartásuk egyfajta kivonulásként értelmezhető a köznapiság szürkeségéből, vagy identitáskereső aktusként, de nem minősülhet rendszerellenességnek. Napjaink drogpolitikája is kap némi bírálatot, mivel a szerzők véleménye szerint még mindig kevés szó esik azokról a társadalmi problémákról, melyek a kábítószerfogyasztáshoz vezetnek, a társadalom még mindig az egyén felelőségét helyezi előtérbe.

A könyv kiadása esztétikus, jól szerkesztett. Néhány apróbb szerkesztési hiba ugyan előfordul: néhány mondat duplán szerepel, és ugyanaz a kép két helyen is megjelenik. Ettől eltekintve szépen felépített és jól értelmezhető a kötet, mindig lehet tudni, mikor olvassuk a szerzők elemzését és mikor visszaemlékezést, valamint a lábjegyzetek is jól helyezkednek el. A „Repülök a gyógyszerrel” előnye, hogy stílusa teljesen közérthető és olvasmányos, így a szárazabb tudományos munkáktól idegenkedők is bátran tehetnek vele egy próbát. Szakmabelieknek számára szintén értékes lehet a benne szereplő interjúk, adatok, elemzések, és a magas szakmai színvonal miatt. Tudományos munka, drogpolitikai elemzés, személyes pokoljárás története, kordokumentum: részletesen és lebilincselően mutatja be a Kádár-rendszer társadalmának egy elfeledett és elfeledni kívánt szegletét. Bárki megtalálhatja benne az őt érdeklő részleteket, akár a korszak kábítószer-pereire kíváncsi, akár csak régi máktea-receptekről szeretne olvasgatni.

Cserhádi Csongor Lóránt